

Organizmlarni yashash muhitiga moslashishni o'rganish.

Saxatova Munira Qo'yliyayevna

Qarshi tumani 1-son kasb hunar maktabi Biologiya fani o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada biz moslashuvning murakkab dunyosini ko'rib chiqamiz, organizmlarning yashash joylari bilan o'zaro ta'sir qilish mexanizmlarini va adaptiv xususiyatlarning rivojlanishiga turtki bo'lgan evolyutsion jarayonlarni o'rganamiz. Nazariy asoslar, empirik tadqiqotlar va real misollar kombinatsiyasi orqali biz moslashuvning murakkabliklarini va uning sayyoramizdagi hayotning boy gobelenini shakllantirishdagi rolini ochishni maqsad qilganmiz.*

Kalit so'zlar: *tashqi muhit, tabiiy tanlanish, evolyutsion jarayonlar, biologik xilma-xillik, xulq-atvor.*

Organizmlarning yashash muhitiga moslashishini o'rganish tirik mavjudotlarning turli muhitlarda rivojlanishiga imkon beradigan murakkab mexanizmlarni o'rganishdir. Evolyutsion biologiya organizmlar o'z atrofidagi qiyinchiliklarni engish uchun maxsus xususiyatlar va xatti-harakatlarni rivojlantirish jarayonlarini o'rganadi. Ushbu moslashuv tabiiy tanlanishning vaqt o'tishi bilan turlarning xususiyatlarini shakllantirishning ajoyib usullarini yoritib beradi, bu ularning yashashi va reproduktiv muvaffaqiyatini kuchaytiradigan turli xil moslashuvlarga olib keladi. Organizmlarning yashash muhitiga moslashishi turli xil jismoniy, xulq-atvor va fiziologik o'zgarishlarni o'z ichiga oladi, bu ularga resurslardan foydalanish, yirtqichlardan qochish va atrof-muhit bosimini boshqarish imkonini beradi. Kamuflyajli hasharotlarning murakkab rang naqshlaridan tortib qushlarning murakkab juftlash marosimlarigacha, tabiatda kuzatilgan moslashuvlar hayot shakllarini ularning ekologik joylariga mos ravishda haykaltaroshlik qilishda evolyutsiyaning mohirligini namoyish etadi. Organizmlarning o'z yashash joylarida rivojlanish strategiyalarini o'rganish

orqali tadqiqotchilar ekotizimlar dinamikasi va ulardagi turlarning o'zaro bog'liqligi haqida qimmatli ma'lumotlarga ega bo'ladilar. Organizmlarning atrof-muhitga qanday moslashishini tushunish nafaqat Yerdagi hayotning xilma-xilligiga bo'lgan minnatdorchiligimizni kuchaytiradi, balki tabiatni muhofaza qilish va biologik xilma-xillikni saqlash uchun muhim bilimlarni ham beradi. Organizmlarning yashash muhitiga moslashishi biologiyaning qiziqarli jihati bo'lib, u tirik mavjudotlarning turli muhitlarda rivojlanishining ajoyib usullarini namoyish etadi. Organizmlar o'ziga xos yashash muhitida yashashi va ko'payishini ta'minlash uchun jismoniy, xulq-atvor, fiziologik, oziqlanish va reproduktiv moslashuvlarni o'z ichiga olgan keng ko'lamli moslashuvlarni namoyish etadi. Jismoniy moslashuvlar organizmlarning yashash muhitida yashashiga yordam beradigan tuzilish xususiyatlari va xususiyatlarini bildiradi. Ushbu moslashuvlar kamuflyaj, himoya rangi, maxsus tana tuzilmalari va oziq-ovqat olish yoki yirtqichlardan qochishga yordam beradigan xususiyatlarni o'z ichiga olishi mumkin. Xulq-atvorga moslashish organizmlarning omon qolish imkoniyatlarini oshiradigan harakatlari va xatti-harakatlarini o'z ichiga oladi. Xulq-atvor moslashuviga misollar migratsiya, qish uyqusi, hududiy xatti-harakatlar, ijtimoiy o'zaro ta'sirlar va juftlashish marosimlarini o'z ichiga oladi. Fiziologik moslashuvlar organizmlarga atrof-muhit muammolarini engish imkonini beradigan ichki mexanizmlardir. Bu moslashuvlar o'z yashash muhitiga moslashish uchun metabolizm, haroratni tartibga solish, suvni saqlash va boshqa fiziologik jarayonlardagi o'zgarishlarni o'z ichiga olishi mumkin. Oziqlanish moslashuvlari - bu organizmlarga o'z yashash joylarida oziq-ovqat olish va qayta ishlash imkonini beradigan maxsus xususiyatlar. Turli xil turlar qushlarda ixtisoslashgan tumshuqlar, o'txo'r hayvonlarda ovqat hazm qilish tizimlari va yirtqichlarda ov qilish usullari kabi noyob oziqlanish strategiyalarini ishlab chiqdi. Reproductivev moslashuvlar o'z yashash joylarida turlarning muvaffaqiyatli ko'payishi va davom etishini ta'minlaydi. Bu moslashuvlar juftlash marosimlari, naslchilik fasllari, ota-onalarning g'amxo'rlik xatti-harakatlari va

naslni yirtqichlardan himoya qilish strategiyalarini o'z ichiga olishi mumkin. Suvni saqlaydigan to'qimalarga ega cho'l o'simliklaridan tortib, qalin mo'ynali po'stlog'li arktik hayvonlargacha, suvli turlardan tortib suvli poyali kaktuslargacha, organizmlarning moslashuvining xilma-xilligi haqiqatan ham ajoyibdir. Ushbu moslashuvlarni o'rganish orqali biz organizmlar va ularning atrof-muhit o'rtasidagi murakkab o'zaro ta'sirlar haqida tushunchaga ega bo'lamiz, Yerdagi hayotning go'zalligi va barqarorligini ta'kidlaymiz. Organizmlarning yashash joylariga qanday moslashishini tushunish tabiatni muhofaza qilish va ekotizimni boshqarish uchun juda muhimdir. Tirik mavjudotlarning o'z muhitida omon qolish va rivojlanishning murakkab usullarini qadrlash orqali biz sayyoramizning biologik xilma-xilligini kelajak avlodlar uchun yaxshiroq himoya qilishimiz va saqlab qolishimiz mumkin.

Xulosa:

Organizmlarning yashash muhitiga moslashishini o'rganish orqali tadqiqotchilar turlar va ularning muhiti o'rtasidagi murakkab munosabatlar haqida qimmatli tushunchalarga ega bo'ladilar. Bu bilim nafaqat biologik xilma-xillik haqidagi tushunchamizni kengaytiribgina qolmay, balki ekotizimlarni himoya qilish va turlar xilma-xilligini saqlashga qaratilgan tabiatni muhofaza qilish bo'yicha harakatlar haqida ham ma'lumot beradi. Nazariy asoslar, empirik tadqiqotlar va real misollar kombinatsiyasi orqali ushbu sohadagi tadqiqotchilar organizmlarda moslashishni boshqaradigan murakkab jarayonlarni ochib beradilar. Organizmlarning yashash muhitiga qanday qilib muvaffaqiyatli moslashganligini o'rganib, olimlar bu moslashuvlar asosidagi mexanizmlarni va ularni shakllantirgan evolyutsion kuchlarni ochib berishlari mumkin. Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, organizmlarning yashash muhitiga moslashuvini o'rganish tirik mavjudotlarning turli muhitlarda yashashi va rivojlanishining ajoyib usullarini chuqurroq tushunish imkonini beradi, organizmlar va ularning atrofidagi murakkab o'zaro ta'sirni ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.O.Mavlonov, N. Toshmanov Zoologiya darslari. TAFAKKUR nashr., Toshkent-2012, ISBN 978-9943-24-029-2

2.L.V.Golish, D. M. Fayzullayeva Pedagogik texnologiyalarni loyoxalashtirish va rejalashtirish. O'quv-uslubiy qo'llanma. "Iqtisodiyot" nashr., 2011y

3.Ye. P. Brunoft, I. D. Zverev, G. Ya. Malaxova Методика обучения анатомии и физиологии и гигиене человека. O'qituvchilar uchun qo'llanma M., "Просвещение" 1973 yil.

4.Bezux K.E. Biologiya darslarida o'quvchilar bilimlarini faollashtirishning o'ziga xos usullari // O'quv-uslubiy va ilmiy-ommabop gazeta. - M.: "1 sentyabr" nashriyoti , 2005 yil - №18. - S. 22

5.Borzova Z. V.,. Biologiya bo'yicha didaktik materiallar: Uslubiy qo'llanma. / Z. V Borzova, A.M. Dagaev - M.: TC Sphere, 2005. - 400 p.